

Biblioteka
EnterArt
knjiga 1

Glavni i odgovorni urednik
Predrag Mitrović

Urednik izdanja
Aleksandra Paladin

© JOSÉ MIGUEL VIVAS *BRILLO* 2023

Hose Migel Vivas

ODSJAJ

Preveo sa španskog
Igor Marojević

Beograd, 2024.

Mini

“Loša umetnost je na tragičniji način divna od dobre jer dokumentuje ljudsku propast.“

Stay, film koji je režirao Mark Forster i napisao Dejvid Benjof

Između februara i juna 1993. godine, u dnevnim novinama *Dan* objavljivan je serijal pod nazivom „Velika reportaža“, u kojem je opisan niz ubistava koja je između 1991. i 1992. godine počinio bolničar po imenu Aleksis Verstolen. Ovaj prilog je slabo odjeknuo – kao i sve što je bilo u vezi sa tim listom, koji je bankrotirao u januaru 1995. – i tek je 2000. godine novinar Hose Vid, opsednut pričom, dao slučaju na važnosti, naglašavajući oreol misterije koji ga je okruživao.

Prema Vidu, iako je tekst bio objavljen kao istinit uprkos svojoj romanesknosti – i smrti pomenute u njemu su bile stvarne – nikad nije bilo konkretnih dokaza koji bi povezali te smrti sa “Velikom reportažom”. Novine su pak spalile sav svoj materijal iste godine kada su bankrotirale i do danas nije poznato da li je iko sačuvao delove u kojima je prilog objavljen. Izgleda da je Vid sačuvao poslednje primerke.

Neumorni i iskusni novinar je u raznim kolumnama isticao da se uvek kada je pokušao da proveri poveznice, sudario sa zidom – policija je u svakom trenutku bez ikakvog objašnjenja odbijala da pruži informacije o smrtima. „Nema razloga da policija odbija da mi da informacije. Kada ih zatražim, gledaju me kao ludaka i šalju

me kući da pišem priče Edgara Alana Poa“, izjavio je Vid u jednoj od svojih kolumni, ističući i da mu je bilo veoma teško da stupi u kontakt sa porodicama žrtava jer pojedine nisu više postojale dok su druge živele u inostranstvu.

Hose Vid je svoju poslednju nadu vezao za bivšeg guvernera grada, oca jedne od preminulih žena, koga je godinama gnjavio ne bi li se razjasnila smrt njegove kćerke. Novinarove kolege kažu da je Vid u to vreme imao najveću nadu da će dobiti podršku za celokupnu istragu, ali ga je iznenadila smrt usled srčanog udara.

Izdavačka kuća je uspela da povрати primerak koji je Hose Vid sačuvao i danas on predstavlja „Veliku reportažu“ objedinjenu pod naslovom *Odsjaj*, u obliku knjige. Iako ga možete tražiti u svojoj omiljenoj knjižari kao fikciju, pozivamo čitaoca da nastavi Vidovo nasleđe, za koje možemo reći da je... jedna sumnja.

U četiri i pedeset osam posle podne, Ana Stefano je prestala da diše. Senka u sobi progutala je njen dah. U tom trenutku, njen ubica je, na način koji bi se mogao smatrati podrugljivim, pritisnuo dugme *plej* na staroj liniji i počela je da svira *Simfonija u C-duru* Riharda Vagnera. Sedeći ispred golog ženinog tela, pevušio je melodiju dirnut i donekle se trzajući, kao da je u pitanju prava interpretacija.

Ponavljao je ovo četiri sata u bolesnom ritmu, dok *rigor mortis* nije počeo da deluje. Ova faza je dala povod za sledeću akciju metodičnog čoveka: položio je leš na pod i, crnom bojom i debelom četkicom, prekrrio desnu polovinu ležećeg tela od temena do kraja potkolenice. Radio je polako. Opsednutost sopstvenim delom činila ga je preciznim.

Dok je tražio pokrivač kojim bi pokrio telo i omogućio boji da se utisne u njega, razmišljao je o širokom dijapazonu svog zanata i uzbuđivao se kao dete, toliko da je donekle izgledao nevino.

Nekoliko sekundi kasnije, lagani ponos mu je nasilno iščezao usled misli koja ga je podsetila na trenutnu stvarnost. Ovo je bilo njegovo poslednje ubistvo; njegov poslednji proces. Ali, što je bilo još gore, bio je to njegov prvi dodir sa grižom savesti.

Osećao se podeljeno i posmatrao sebe kao tuđe, spoljašnje biće. Strepnja je pritisnula njegov potiljak i polako ovladala člancima njegovih prstiju uspinjući se. Vrisnuo je. Tresao se s jedne strane na drugu i zatvorio oči dok se usredsređivao na pravljenje osmeha... želeo je da pronade neki simbol mira. Setio se svog nedovršenog procesa i, drhteći, požurio da pokrije leš.

Usred ove provale osećanja, ustao je, pogledao svoje delo, ostao zamišljen nekoliko sekundi i zatim se uputio ka toaletu.

Posmatrao se u ogledalu.

Pokušao je da vidi dalje od svojih raširenih zenica, ali mu se ukazivala samo pustoš. Zatim je počeo da seli fokus na različite delove svog lica. Pogledao je sopstveno čelo; nekoliko puta ga je namrštilo i opustio. Pogledao je svoje obraze; gestikulirao je da bi naglasio bore od nosa do uglova usana. Bio je to tipičan primitivni čin susreta jedne vrste sa drugom.

Međutim, zaprepašćenost koja ga je obuzela nije se odnosila samo na nepoznavanje sopstvenog tela; odnosila se i na nepoznavanje onoga što je osećao. Kroz glavu su mu prolazile slike sa optužujućim obrisima: kajanje, greška, tuga, moral. Njegov sistolni i dijasolni pritisak ubrzavali su svoj tempo sa svakom od slika. Ponovo je osećao strepnju. Svaki put je bio sve ranjiviji, sve ljudskiji.

Snažno je protrljao lice rukama i ponovo se pogledao u ogledalo. Ovog puta se prepoznao. Setio se brojnih događaja iz svog života, od detinjstva do tekućeg trenutka. Zaključio je da je puka posledica urođene prirode; nečega što ga je izabralo; što je bilo

svojevremeno njegovom biću. Nije previše razmišljao o ovoj ideji, jer mu se činila dovoljno utešnom da je ne razotkriva.

Njegove emocije su se polako menjale od akrobatskih do onih koje prate talase ponoći na obali puste plaže. Izmoren, s rukama oslonjenim o lavabo i spuštene glave, uzdahnuo je. Bio je to pokazatelj truda da potpuno ne poklekne pred svojim umom.

Tako je proveo verovatno sat a onda odlučio da izađe iz kupatila i nastavi svoj proces. Pažljivo je skinuo pokrivač i okačio ga o konopac koji se prostirao dijagonalno preko sobe. Zatim je zapalio cigaretu i neko vreme se divio svom delu.

Približavao se da vidi svaku pojedinost slike. Osećao je opuštenost, nešto poput nirvane. Uvlačio je dim iz pluća i izbacivao ga iz njih i razmišljao o svom kratkom postojanju: tokom prvih četiri sekunde dumanja telo mu je bilo kompaktno, zatim je nekoliko puta trepnuo i ostajali su samo tragovi. U jednom od tih trenutaka, dok se dim rasplinjavao, uspeo je da u daljini vidi svoju biblioteku. Njegov pogled se zaustavio na šestoj knjizi trećeg reda. Na rikni je velikim slovima bilo ispisano prezime autora: NIČE. Neizbežno je pomislio na njegovu rečenicu s kojom se posebno poistovećivao: Ja nisam čovek, ja sam bojno polje.

Nasmešio se, sa osećanjem samosažaljenja. Ponovo je pomislio na dim cigarete koji mu se učinio nalik vlastitoj stabilnosti. Obojica su bili prolazni. Ali u tom trenutku nije imao snage da žali svoju sudbinu, a još manje da je menja. Uvek je bio bojno polje i, pošto se osećao neuspešnim u svom glavnom planu, najmanje što je posedovao bio je žar.

„Možda postoji izlaz“, promrmljao je i nastavio kroz zube, „koji me konačno oslobađa od mene samog.“ Bacio je opušak cigarete i nagazio ga sa žarom.

Tokom sledećih osam sati posvetio se prikupljanju svojih spisa i pisanju novih bez stanke. Obilne kapljice znoja padale su mu s lica na sto na koji se oslanjao. Kada je stavio tačku na svoj tekst, podigao je pogled i video da se sunce pojavljuje kroz prozor. Svetlost je obasjala njegov tamni lik.

„Vreme je“, pomislio je. Ustao je i polako potražio crvenu bočicu u ormaru. Onda je uzeo telefon i izvukao njegov kabl kako bi mogao da klekne tačno pored Aninog tela. Pogledao je u plafon dok je slaba suza klizila niz njegov levi obraz. Stisnuo je zube i promrmljao drhtavim glasom: „Za tvoju slobodu... za tvoju slobodu.“ Odmah je uzeo četiri tablete iz bočice i pozvao telefonom.

U sedam i četrdeset sedam ujutru policija je upala u prostoriju. Dva tela su ležala i držala se za ruke na sredini sobe. U pozadini su se mogla videti tri oslikana pokrivača. „Kakva je ovo ludost!“, s prezirom je rekao jedan od policajaca.

Nakon odgovarajućih pregleda, u prostoriji su nađene prilično zanimljive stvari. Najkorisnija od njih, budući da je izgledala kao da daje određeni smisao svemu, bila je podrobna i opsesivna izjava na stolu u sobi, pisana na više od stotinu stranica i naslovljena: „Velika reportaža.“ Sa fotografski preciznim pamćenjem, nije isključivala nijedan detalj onoga što se dogodilo. Sledi prepis njenog sadržaja.

VELIKA REPORTAŽA

BUĐENJE

Ko sam ja? Da budem iskren, ni sam to ne znam baš najbolje. Uostalom, nije ni važno. Pretpostavljam da ću biti definisan po sopstvenim delima. Verovatno u negativnom svetlu, ali ne bih se previše trudio da opravdam sebe. Moje sećanje će biti samo dokaz jednog zanemarenog dela ljudske prirode. Onog koji sputavamo, ali koji se pre ili kasnije pobuni... ili, bolje rečeno, razotkrije. Kako pomisliti da zbog gluposti verujemo da osećamo prezir prema svakom navodnom ludaku koji podlegne sopstvenim impulsima kada u stvarnosti to osećanje proizlazi iz saznanja da posedujemo istu klicu kao i ta osoba. Prvo osećamo empatiju – iako to nikada ne priznajemo – a zatim je otresamo kao strano telo i prianjamo uz neko od društveno prihvaćenih mišljenja. To je ono što su već nazvali spiralom tišine.

Kakva glupost je ta čovekova želja da uvek izgleda ozbiljno! Atavistička navika koja nalazi veliki deo vitalnosti u hramovima i raznovrsnim organizacijama. Za mene ne postoje ni sveci ni dobri radnici, već samo ljudi koji su oprezniji od drugih. Ipak, kad bolje razmislim, mislim da je reč „oprezan” eufemizam za opisivanje osoba koje bolje vladaju licemerjem od drugih.

Vi koji me čitate – ko god da ste: policajci, civili itd. – verovatno crvenite jer vrlo dobro znate da ste većinu života proveli kao licemeri. I takvi ćete i da ostanete, jer je dehumanizovanost jedini način da vas društvo prihvati. Sistem vam stvara čežnju za čudnim savršenstvom koje je prirođeno svojstvo bogova. U stvari je posredi puki dosadan izum nečega izmišljenog.

Ali da ne bih povredio ničija osećanja, neću dublje ulaziti u teološku temu. Mislim da sam već naneo previše povreda. Bogove sam spomenuo samo ne bih li potpunije istakao fikciju u kojoj živimo.

Zar ne? Sada se pitam šta bi rekla moja majka da je živa i da pročita ovo što govorim. Sigurno bi me prekorila u ime svih svetaca. Srećom, čovek predan večitoj samoći nauči da učutka te glasove ili, bolje rečeno, zaledi srce pred tim glasovima koji nas još od detinjstva proganjaju.

Ukratko, samoća mi je pomogla da pronađem autentičan glas. Umetnost je bila ključna u ovom procesu i predstavljala je moj najveći podsticaj da živim. Zahvaljujući njoj sam, evo, stigao dovede; do svojih krajnjih posledica.

Sećam se da sam još kao mali shvatao da sam nadaren za određene slutnje koje sam izražavao kroz konceptualnu umetnost. Mama, koja je bila dobra žena kakvoj su svi otežavali, prepoznala je moj talenat i molila me da naslikam njenog najvećeg prevaranta: Klementa Domingesa, osnivača njene crkve. Uzeo bih novčanicu iz njene torbice i detaljno nacrtao bucmasto Klementovo lice sa kopcima kao zapečaćenima vatrom zbog saobraćajne nesreće, i stavio naslov na engleskom jeziku: *Papa u svojoj crkvi*. Vidno na

ivici nesvesti, mama je govorila: „Nacrtaj Boga, sine. Bolje bi bilo da nacrtáš Boga.” A ja bih ozbiljno odgovorio iako će zvučati kao šala: „To će mi biti mnogo lakše da učinim, jer Bog ne postoji.”

Ali recimo, iako sam verovao da sam buntovnik, zapravo sam bio bezopasan i vrlo naivan. A beskorisan je umetnik koji ne udara, koji ne kopa dublje.

Kad sam to shvatio, odlučio sam da više ne pokušavam i potpuno sam se posvetio učenju za bolničara, to plemenito zanimanje koje je bilo moje utočište pošto nisam bio primljen na Medicinski fakultet, studije koje sam majci, kad god bi pogrešila pred apsolutnom snagom oca, obećao da ću upisati. Pao sam na tri prijemna ispita za Medicinu, a na poslednjem, mama me je čekala ispred fakulteta da me zagrli i predloži mi da učim za bolničara. „Zar se ne sećaš da si kao mali govorio da želiš da budeš bolničar jer si to video od ujaka Serhija?” Iskreno, nisam se sećao, ali prihvatio sam njen savet.

Sve ovo, zajedno sa umetničkim razočaranjem, dogodilo se kad sam imao devetnaest godina. Odbacio sam te neukusne pokušaje u razdoblju života u kojem je Rembo obustavio svoje duboko poetsko stvaranje. Pomislio sam tada na njega i osetio se majušnim. Ipak, nakon razočaranja, odlučio sam da se nahranim, kao što sam to činio kao dete, istinskom i retkom umetnošću.

Jednog dana ću se probuditi. Znao sam da je Beker bio u pravu kada je pevao:

**U mračnom uglu salona
možda od svoje vlasnice zaboravljena
videla se harfa
tiha i prašinom prekrivena.**

**Koliko je nota spavalo u njenim žicama
kao što ptica spava na granama
čekajući snežnu ruku
koja ih istrgnuti zna!**

**Ah – pomislio sam. Koliko puta genije
na dnu duše spava tako,
i jedan glas, poput Lazara, čeka
da mu kaže: „Ustani i korakom!”**

Sećam se svog buđenja jednog utorka 22. maja od nekoliko godina kasnije. Čitao sam članak iz novina u starom kafeu u glavnom gradu. Mahniti ritam grada vladao je mojim razbuđivanjem. Osetio sam da naslov članka „Samo jedan kanon za umetnost?” namiguje mojoj duši.

Novinarka je temeljila svoj tekst na Rozenkrancovoj *Estetici ružnog*, knjizi za koju sam saznao iz biblioteke mog oca kad sam bio dete, ali tek tada se mogla tako čudesno otvoriti preda mnom, kao kad se nekome poezija prvi put otvori. Nije me čvrsto vezivala za stranicu novina intelektualna snaga članka jer ova novinarka očigledno nije bila intelektualka nego pre svega njegova sposobnost da približi uzvišene istine mojoj duši. Vrhunski je popularizovao znanje, mada mi je teško da konkretno objasnim znanje. Možda je novinarka govorila kao Rosenkrancova unuka. Da, bilo je nečeg od

svedočanstva koje može posedovati samo rođak. I prilazila nam je, čitaocima, kao prijateljima iz susedstva i prepričavala nam maksime koje je izrekao njen deda. „Zaboravi da postoji samo jedan kanon. Istraži, kao što naređuje Rosenkranc, intenzivne ponore zla i reci nam šta vidiš. Želimo da znamo. Potrebno nam je i ružnō.”

Čitao sam sa vrtoglavicom nekog ko zna da je na pragu ekstaze. Nisam lično poznao autorku teksta – samo njeno ime, koje nije govorilo mnogo – ali ta osoba je stvorila vrtlog u meni. Osećao sam se budnijim nego ikad.

Poželeo sam da naglo prekinem sa šemama lepote i estetike. Setio sam se Kventina Mesisa i njegove ružne vojvotkinje i opusa Markiza de Sada. Osećao sam poziv da budem deo te vrste. Umetnost na moj način trebalo je da bude baš takva: intimna i nesrazmerno ljudska; bez kočnica i moralizovanja.

Tog dana sam hodao gradom kao turista. Sve mi je izgledalo kao novo. Emocija je nagoveštavala ideju koja je došla po mene. Ljudi su me gledali čudno, ali to je bilo nešto što nisam mogao da promenim, čak i ako bih im objasnio zašto je izraz mog lica onakav kakav je bio. Dobro je rekao jedan argentinski filozof da, dok se ne definiše ideja, može je razumeti samo mala grupa duhovnih ljudi osetljivih na ritam nove vere.

„Dođavola s ljudima”, pomislio sam. Mom biću je bilo dovoljno što je između autorke članka i mene uspostavljena harmonija. Ubrzao sam korak i pokušao da ne gledam sa strane. U međuvremenu, zamišljao sam bilo koje lice i pridavao mu emociju za koju sam znao da bi je ta osoba osetila kad bi saznala šta je pobudila u meni.

Bio sam toliko srećan da mi je postalo nevažno što se dalje dešava u životu. Davanje oblika i ostvarenje ove ideje mi je bilo toliko važno da me nije bilo briga ni hoću li umreti. Ovo će značiti toliko da će morati da me sahrane u Monparnasu pored Sartra, Valjeha i Kortasara. Sećam se da sam, hodajući, naglas izgovorio nešto slično ovome poslednjem, i čovek, star između trideset pet i četrdeset godina, pogledao me je pravo u oči sa izrazom jasnog i satiričnog čuđenja. „Mediokritetu!”, viknuo sam ne razmišljajući. Njegov izraz čuđenja dobio je na intenzitetu. Zaustavio sam se. Iz nekog razloga, osećao sam se uvređeno njegovim izrazom lica. Prišao sam mu i dodao: „Je li to tvoj način da vidiš najavu jednog *Übermenscha*¹?”. Njegov odgovor sastojao se tek iz snažnog desnog udarca u moj obraz. Bilo je očigledno da njemu Zaratustra nikada nije govorio.

U svakom slučaju, hrabrost tog čoveka pojačala je moju. Ležeći na tlu, osetio sam neizdrživu želju da ga uništim i kako me ona vuče ka gore. Snažno sam ga zgrabio za okovratnik i, kad sam bio spreman da istresem sav svoj bes na njegovo mršavo telo, misao – poput strele – je paralisala moje mišiće. Došao sam do tačke da želim da povredim nekog samo da bih branio dostojanstvo jedne ideje. Osećao sam se poljuljkano i tada sam začuo ženu kako viče: „Pusti ga, nemoj da mu naudiš!”

Poslušao sam njen vapaj i udaljio se sa mesta događaja ostavljajući čoveka nepovređenog, osim što su mu članci prstiju

¹ Natčovek koji je, sudeći po nemačkom filozofu Fridrihu Ničeju, u stanju da uspostavi sopstveni sistem vrednosti prepoznajući kao dobro sve što potiče iz njegove svojstvene volje za moć. (Primedba autora, i dalje, osim gde je drugačije naznačeno.)

desne ruke bili neosetljivi. Osećao sam se kao idiot zbog pitanja koje je opsedalo moju glavu: „Vredi li postati ovo i više od toga samo zbog jedne ideje?” Osećao sam se kao idiot jer sam odgovorio sam sebi: „Naravno da вреди. Ovo je vrhunac; uzbuđenje buđenjem.”

Tada sam zaključio da moram da isključim deo sebe koji je i dalje imao rezerve. Nisam želeo da se borim protiv nove ideje.

* * *

Čim sam stigao kući, zatvorio sam vrata i prozore, kako bih iskusio predstavu svoje neprobojne samoće. U toj mentalnoj keliji proveo sam dane u kojima sam bez prestanka oblikovao svoj trening. Počeo sam preoranjavanjem zemlje, drugim rečima izbacivanjem iz sebe svih tragova stidljivosti i moralnosti, kako bi moja ideja mogla slobodno da narasta. Morao sam se da se stavim na ispit posredstvom intenzivnih događaja koji bi, jedan za drugim, uništavali mekani deo mene koji sam mrzeo.

Tako sam napravio listu sa tri faze: glagol, uticaj i konkretne akcije. Sve one su zajedno činile minimum za moj proces. Rešenje je bilo jednostavno: svaka je sadržala smernice koje bi me, kad ih delatno zaokružim, dovele korak bliže stavu koji mi je bio potreban. Glagol bi mi pomogao da se izborim sa čvorom opreza u sopstvenom grlu; ako bih uspeo da ga razvežem, otvorio bih vrata svojim dubinama. Osim toga, kada bih čuo izgovorenu reč, taj oslobođen urlik, moja duša bi poverovala i ojačala vlastitu volju. Oslanjajući se na poverenje i kroz prethodnu fazu pravilno razvijenu veštinu reči, uticaj bi prodro dublje u mene i rekao mi: „Sad kad nas poznaješ,

nemoj se zadovoljiti svojim demonima, probudi ih kod drugih. Kreni! Budi obazriv, ali zaboravi grižu savesti kao posledicu.” Kada više ne bude postojala posledična krivica, moje ruke će biti spremne za konkretne akcije. Tako bih prvi put posredstvom sopstvenog tela uticao ne samo na svet ideja, nego i na materijalni svet. Kada bih video ono što je konkretno, uzdigao bih sve što sam postigao u prvoj fazi: ako bih s glagolom poverovao a da ga ne vidim, vera u konkretnu akciju došla bi posredstvom čula.